

Den svenska nationalekonomin och Marx under 100 år

Marxistisk samhällsteori spränger ramarna för all existerande samhällsvetenskap, skriver Johan Lönnroth i denna artikel om marxismen i svensk nationalekonomi. Därför kan Marx aldrig bli en accepterad akademisk nationalekonom. Marxistisk ekonomisk teori är dock inte logiskt oförenlig med vare sig neoklassisk mikroteori eller keynesiansk makroteori. Kritiken mot den etablerade nationalekonomin gäller bl a sättet att behandla ägande och maktförhållanden.

I de flesta kapitalistiska industriländer har det funnits etablerade akademiska nationalekonomer, som kallat sig marxister eller som åtminstone varit eller är sympatiskt inställda Marx-kännare: Paul Sweezy i USA, Maurice Dobb i England och Leif Johansen i Norge, för att bara nämna några. I Sverige har marxister blivit ledande namn inom idéhistoria, ekonomisk historia och sociologi. Men på de nationalekonomiska institutionerna har Marx aldrig trängt längre än till några enstaka kurser under 70-talet.

Varför har då marxismen denna svaga ställning inom akademisk nationalekonomi? Varför har arbetarrörelsens ekonomer inte lanserat Marx? Inom socialdemokratien har ju de akademiska nationalekonomerna haft en mycket stark ställning, men just där finns kanske pudelns kärna. För vad är ett starkare vapen mot Marx än en socialdemokratisk Marx-kritiker av Knut

Wicksells, Gunnar Myrdals eller Assar Lindbecks kaliber? Eller som Tobin skrev i en recension av Lindbecks bok om nyvänstern: "Assar Lindbeck's little masterpiece is the right book at the right time by the right author". (Tobin [1972].)¹

Men de starka marx-kritikerna kan inte vara enda orsaken. En del orsaker har säkert att göra med den svenska kapitalismens allmänna livskraft, och en del får vi — de nationalekonomiutbildade Marx-vännerna — själva ta på oss. Vi har hukat oss i snålblåsten och byggt våra egna skyddade verkstäder, rädda för att möta Marx-motståndarna i öppen debatt.

Den tes jag driver är att de stora namn bland nationalekonomerna, som gett sig in i debatten om Marx, i huvudsak har missuppfattat honom och litat på vinklade andrahandskällor när de avvisat hans idéer. En del av mina påståenden kan säkert upplevas som provocerande. Jag hoppas få svar på tal.

Marx och mikroteorin

Ett begravningsstal

Den 26 april 1883 höll J A Leffler begravningsstal över Karl Marx på Natio-

Docent JOHAN LÖNNROTH är verksam vid nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet. Hans doktorsavhandling behandlade marxismen som matematisk nationalekonomi.

¹ Lindbecks bok kom ut i USA 1968 och kom 1970 i svensk upplaga, *den nya vänsterns politiska ekonomi*.

nalekonomiska föreningen, som vid denna tid var starkt dominerad av affärsintressen och liberal ideologi.² *Das Kapital* (vars första band då var det enda som kommit ut) är Marx främsta vetenskapliga arbete," inledde Leffler. "Det är 'lärdt', men formen är tung och abstrakt." Beskrivningen var knappast ägnad att öka åhörarnas läslust.

Enligt Leffler utredde boken förhållandet mellan bruksvärde och bytesvärde. Poängen med läran hos Marx var "... att det nuvarande samhällsskicket kränker arbetets rätt... Kapital är för honom detsamma som magt, ja nästan ett tvång att beröfva arbetarna deras arbetes frukter". Men där har han fel enligt Leffler. För i produktionen behövs ju också kapital, dvs arbetsmedel som hade producerats förut. Och kapitalets ägare måste ju då också ha rätt till en del av produktionsresultatet.

Wicksell och Marx

Lefflers kritik av arbetsvärdeläran anslog ett tema som skulle återkomma i många varianter. Den 13 november 1886 höll Knut Wicksell föredrag i arbetareföreningens lokal i Stockholm under rubriken "Några invändningar mot socialismen".³ Arbetet är inte, som Marx säger, källan till all rikedom, hävdade Wicksell. Där finns ju också naturen, som är väl så viktig för produktionen.

I en broschyr året därpå svarade Atterdag Wermelin att Marx aldrig sagt att arbetet är källan till all rikedom, utan enbart att arbetet är källan till allt värde. En debatt mellan de båda ordnades, där Wicksell höll fast vid sin ståndpunkt: arbetsvärdeläran är felaktig. Naturen är produktionens moder, arbetet bara dess fader.

En av åhörarna till denna debatt var Hjalmar Branting. Vi kan bara spekulera i vad han tänkte. Tog han intryck av Wicksell? Knut Wicksell var ju något

av en idealisk introduktör av den nya teoretiska nationalekonomin (dvs den neoklassiska mikroteorin) inom arbetarrörelsen. Han var radikal, angrep kyrkan, ifrågasatte arvsrätten och krävde inkomstutjämning. Hans uttalade ambition var att "utjämna klyftan mellan socialisterna och den nya teorin!"⁴

Arbetsvärdeläran och naturrätten

Men hade Leffler och Wicksell förstått arbetsvärdebegreppet? När de gjorde sina uttalanden 1883 respektive 1886 hade de bara (i bästa fall) hunnit läsa band I av *Kapitalet* — de båda andra delarna hade inte kommit ut.⁵

Vad var det då som Marx hade sagt med sin arbetsvärdelära? I kort sammanfattning detta: En varas (arbets) värde är den samhälleligt nödvändiga arbetstid som i genomsnitt går åt för att producera den. Arbetskraftens värde är värdet av de varor som arbetaren behöver för att kunna upprepa sin arbetsprestation. Kapitalisterna kan på grund av sin makt över produktionsmedlen få arbetarna att arbeta mer än vad som

² Talet finns tryckt i Nationalekonomiska föreningens årsbok 1883. J A Leffler var moderat-liberal ledamot av första kammaren, docent i nationalekonomi och anhängare av de tyska skatetersocialisterna. Nationalekonomiska föreningens sammansättning tas upp i Eli F Heckschers båda högtidstal vid föreningens 50-årsjubileum den 29.1 1927 och vid dess 75-årsjubileum den 14.3 1952. Talen finns i föreningens årsböcker.

³ Uppgifterna om debatten mellan Wicksell och Wermelin är hämtade från J E Olson [1983]. Se också Gårdlund [1956].

⁴ Wicksell [1899] s 462. Segern för den nya teorin inom arbetarrörelsen utropade Wicksell i sin installationsföreläsning den 16.9.1904: "Jag har alltid betraktat det som ett kriterium på att den moderna teoretiska nationalekonomin är på rätt väg, att det fordom från arbetarhåll så vanliga hånet mot allt vad ekonomister heter numera har tytnat, och detta, ehuru väl ingen mer ingående än Böhm-Bawerk, den teoretiska skolans måhända främsta namn, har kritiserat marxismens överdrifter." Wicksell [1904], s 472.

⁵ Wicksell lånade "Kapitalet I" på Kungl Biblioteket någon gång i nov 1886. Han behärskade tyska, men han kan knappast hunnit läsa boken ordentligt innan föredraget.

behövs för att producera varor som svarar mot arbetskraftens värde. Därför är utsugningen och mervärdet — dvs skillnaden mellan varuvärdet och arbetskraftsvärdet — den kapitalistiska vinstens ursprung.⁶

Med den här definitionen av värde blir det en tautologi att hävda att enbart arbetet kan öka värdet. Därför hade Wermelin rätt i debatten med Wicksell. Marx värdebegrepp står inte i strid med att också naturen (och arbetsredskapen) behövs för att producera rikedomar. Men både Leffler och Wicksell, liksom så många andra Marx-tolkare efter dem, ville lägga in något naturrättsligt i Marx arbetsvärdelära. De trodde att Marx ville se utsugningen som något slags rättsövergrepp från kapitalistens sida.

Men själva poängen hos Marx är att utsugningen är *rättsligt* helt oantastlig. Rätten är för Marx en överbyggnad till produktionsförhållandena — kapitalismen. "Det fria kontraktet" mellan arbetare och kapitalist om försäljning av "varan arbetskraft" är just ägnat att dölja utsugningen bakom den kapitalistiska statens skenbart neutrala rättsregler.

En alternativ teori

Moderna nationalekonomer har visat att det inte finns några *logiska* motsägelser mellan Marx arbetsvärde- och utsugningsbegrepp å ena sidan och den neoklassiska konsumtions- och produktionsteorin å den andra.⁷

Arbetsvärdebegreppet var inte, som Leffler och Wicksell trodde, ett *alternativ* till dåtidens teorier om priser och inkomstfördelning utan en *kritik* av några av dess grövre och mer ideologiska föregångare. Med mervärdebegreppet ville Marx i själva verket säga något ganska självklart, nämligen att de arbetande människorna åstadkom ett överskott utöver det de behövde för de egna familjernas livsuppehälle. Överskottet

togs ifrån dem av kapitalisterna — eller sögs ur dem om man föredrar den mer måleriska termen. Överskottet användes dels till att bygga ut produktionsapparatens, dels till kapitalisters, prästers, militärers och andra icke-varuproducerande samhällsklassers konsumtion.

Det finns ett "moraliskt och historiskt element" i bestämningen av arbetsvärdena, sade Marx. Men utsugningsbegreppet var ett försök till objektiv analys av kapitalets makt; på den punkten hade Leffler rätt i sitt föredrag.

Det fanns inga försvarare av utsugningsbegreppet i den tidiga svenska akademiska nationalekonomin. Wicksell missuppfattade värdeläran på den avgörande punkten. Hans lärare — Böhm-Bawerk — var en stark Marxkritiker. Den främste försvararen av en på naturrätt och moralfilosofi grundad arbetsvärdelära var den konservative nationalekonomiprofessorn David Davidsson.⁸ Det var inte konstigt att den nyklassiska nationalekonomin med Wicksell i spetsen stod stark inom socialdemokratien.

Marx arbetsvärde- och mervärdebegrepp skulle avslöja de samtida borgerliga ekonomer som på olika sätt ville dölja utsugningen bakom talet om kapitalisternas "abstinens" och arbetarnas frihet att välja arbete. En liknande kritik kan utföras med hjälp av ett överskottsbe­grepp räknat i pengar.⁹ Marx själv var i ett brev till Engels en gång inne på att arbetsvärdebegreppet kan-

⁶ Det skulle föra för långt att här belägga varje formulering med Marx-citat. Hänvisningarna finns exempelvis i Morishima [1973] och Lönnroth [1977].

⁷ Se bl a Morishima [1973].

⁸ Se B Gustafsson [1961]. Gustafsson är enligt min mening alltför positiv mot Davidsson för denna hans förmenta tro på "objektiva" värden.

⁹ Redan G B Shaw skrev i *Fabian Essays* om ett överskott räknat i pengar som var en direkt motsvarighet till Marx mervärdebegrepp. Se Gustafssons avhandling [1969] s 211. I modern tid har Baran, Sweezy och de s k Cambridge-ekonomerna utvecklat andra monetära överskottsbe­grepp.

ske var onödigt. Men han var naturligtvis bunden av dåtidens språk och debatt. Han fick heller aldrig avsluta de två senare band av *Kapitalet* där övergången från värden till priser behandlas.¹⁰ Hade Wicksell tagit del av den kanske svensk nationalekonomis förhållande till Marx skulle ha utvecklats i en annan riktning.

Marx och makroteorin

Det stora och lilla perspektivet

I Sverige kom den revolutionära marxismen att överflyglas av Bernsteins revisionism inom socialdemokratin. Det innebar att man tonade ned betydelsen av dialektiken — samspelet och motsättningarna mellan ekonomiska och ideologiska faktorer — och att man trodde mer på att kapitalismen gradvis med ett ökat församhälliligande av produktivkrafterna på ett lagbundet sätt skulle kunna "växa in i socialismen".¹¹

Socialdemokratin i Sverige blev också reformistisk. Det innebar att man tonade ned den marxistiska synen på staten, som ett instrument för den härskande borgarklassens intressen och såg den mer som ett instrument för arbetarpolitik och socialisering. Svårigheten att kombinera revisionismens ödestro — det stora perspektivet — med reformismens dagspolitik — det lilla perspektivet — var också temat för Herbert Tingstens studie 1941 om den svenska socialdemokratin idéutveckling.

Tingsten beskriver hur en yngre generation socialdemokrater med bl a Steffen (senare nationalekonomiprofessor) och Lindhagen (senare vänstersocialdemokrat) anklagade partimajoriteten för marxistisk fatalism. När det nya vänstersocialdemokratiska partiet 1917 motionerar om socialiseringar avvisas de som omarxistiska. I stället betraktar de ledande socialdemokraterna krigsregleringarna som någon sorts steg

på den ödesbundna av produktivkrafterna framtvingade vägen mot socialism.

Men hade Tingstens analys av socialdemokratin problem så mycket med Marx att göra? Där fanns socialdemokrater som Nils Karleby, som ville betona dialektiken och som kritiserade den rådande Marx-tolkningen för att vara alltför deterministisk (se Lindqvist [1982]). Men betecknande nog anser Tingsten att en sådan tolkning skulle leda till marxismens sönderfall. Hans deterministiska Marx-tolkning fick stor betydelse i svensk idédebatt.

Marx och den nya krispolitiken

Engelska liberaler med Keynes i spetsen brukar anges som inspiratörer till den nya krispolitik som lanserades av svensk socialdemokrati i början på 30-talet. Wigforss, som då blev finansminister, kände väl till den engelska debatten. Mera sällan brukar det i dessa sammanhang framhållas att han också väl kände till Marx.

Ledande socialdemokratisk nationalekonom blev vid denna tid Gunnar Myrdal. Myrdal tolkade, liksom Tingsten, Marx som moralist och ödesfilosof: "Den marxistiska teorin representerar ju här en annan lösning där den ursprungliga naturrättsidentifikationen bibehålles fastän utstofferad i en historiefilosofisk nödvändighetsdogm och berövad sin sjuttonhundratalsoptimism" (Myrdal [1931], s 61).

¹⁰ I Gustafssons avhandling behandlas övergången från första till det av Engels utgivna tredje bandet av *Kapitalet* på s 58—79. Gustafsson tolkar bl a ett brev från Marx till Engels så att Marx med band I ville gillra en "fälla" för kritikerna som skulle avslöjas för dem i och med band III. Om tolkningen är riktig, så var det just den fallan Wicksell hamnade i.

¹¹ En utförlig genomgång av revisionismen finns i Gustafsson [1969]. Wigforss [1908] torde vara den mest auktoritativa tolkningen av socialdemokratin Marx-uppfattning på den tiden. Se också Jörn Svensson [1960].

Myrdal och de övriga medlemmarna av den ledande grupp av nationalekonomer, som senare av Bertil Ohlin skulle döpas till Stockholmsskolan, visar aldrig i sina skrifter att de skulle ha intresserat sig för Marx. Enligt K-G Landgrens avhandling kom de så småningom att bli keynesianer. Men av den internationella debatten om förhållandet mellan Keynes och Marx finner man under 30-talet inga spår i svensk nationalekonomisk debatt.¹²

Marx och Keynes

Såväl Keynes som Marx såg kapitalismens kriser som orsakade av kapitalisternas investeringsbeteende och bristande överensstämmelse mellan produktionskapacitet och köpkraft. Berorande främst på arbetsvärdebegreppen är det dock svårt att jämföra Marx' modell för utvidgad reproduktion (kapitel 21 av andra bandet av *Kapitalet*) med en keynesiansk makromodell. Joan Robinson, som kanske är den mest kända moderna nationalekonom som studerat frågan, förkastar visserligen arbetsvärdeläran som opraktisk men ser heller ingen grundläggande motsatsställning. Hon anser att Marx och Keynes förklaringar av arbetslösheten "behövs för att stödja varandra" (Robinson [1970]).

För Ernst Wigforss, som verkligen hade läst sin Marx, var kombinationen Marx-Keynes inte något problem. Han kunde tidigt suga upp "det lilla perspektivet" med en mer aktiv finanspolitik från de engelska liberalerna och sätta in det i det "stora socialistiska perspektivet". (Vill man vara elak kan man däremot säga att de som verkligen hade problem med att förena "det lilla och det stora perspektivet" var nationalekonomerna. Den nyklassiska mikroteorins lilla perspektiv kunde de inte få att gå ihop med den nya keynesianska makroteorins stora.)

Marxismens nya nederlag

Den relativa stabiliseringen av ekonomin under 30-talet tillskrevs den nya ekonomiska politiken. Keynesianismen blev hörnpelare i socialdemokratisk ideologi. Marxismen kom i bakvatten.

Den långa historien om hur nationalekonomin blev "Mainstream Economics" — dvs kombinationen av neoklassisk mikro- och keynesiansk makroteori — skall inte skrivas här. I takt med att *Ekonomisk tidskrift* alltmer får karaktären av formelsamling blir hänvisningarna till Marx alltmer sporadiska.¹³

Den enda nationalekonomiska fackdebatt med viss anknytning till Marx är den som utbryter kring Göran Nybléns avhandling [1951]. Nyblén och hans lärare Johan Åkerman anser att de neoklassiska och keynesianska teorierna borde sättas in i ett större institutionellt sammanhang. I avhandlingen hade Nyblén också hävdad att räntan skulle ses som ett "politiskt pris" i ett "spel" mellan olika intressen. Han närmar sig därmed en sorts klasskampsbegrepp men förmår inte göra resonemanget särskilt tydligt. Hans idéer avfärdas av ledande ämnesföreträdare som "kvasi-filosofiska".¹⁴

Som undantag bör också nämnas C H Hermanssons *Monopol och storfianans* från 1962. Boken handlar om en av Marx huvudfrågor: koncentrationen av ägandet och makten över produktio-

¹² Här och i fortsättningen vid beskrivningen av keynesianismens genombrott i Sverige bygger framställningen på Landgrens doktorsavhandling [1960]. När det gäller Marx är dock Landgren ingen pålitlig källa. Hans Marx-tolkning är ännu mer deterministisk än Tingstens [s 85].

¹³ Med reservation för att jag kan ha missat något har jag hittat tre bidrag i *Ekonomisk Tidskrift* under åren 1930—1965, som vittnar om något djupare Marx-intresse. Alla tre är recensioner: Leif Björk [1943], Johan Åkerman [1943] samt Bent Hansen [1953].

¹⁴ Nybléns avhandling angreps av Ragnar Bentzel och Bent Hansen [1954], där begreppet "kvasifilosofisk" används.

nen. Men den tegs i stort sett ihjäl av nationalekonomerna. (Senare skulle den statliga koncentrationsutredningen genomföra samma typ av undersökning.)

"Vi har lärt oss hantera konjunkturpolitiken så att vi kommer över konjunkturdämpningar och recessioner utan bortfall eller stagnation i den ekonomiska tillväxten", hävdade Gunnar Sträng i början av år 1968 (Sträng [1968]). Det var inte underligt att marxistiska tankar om kapitalismens kris hade svårigheter att göra sig gällande i det klimatet.

Den nya vänsterns politiska ekonomi

1968

Under 60-talet slog Paul A Samuelsons *Economics* igenom som grundlärobok i nationalekonomi. Den sjunde upplagan 1967 översattes 1969 till svenska. Samma år kom den första upplagan av Lipsey och Steiners lärobok med samma namn. Den kom snart att dominera den svenska basutbildningen.

1967 års upplagor av dessa båda böcker speglar ganska väl den etablerade Marx-synen i Sverige i slutet av 60-talet. Samuelson refererar då och då Marx ståndpunkter i lätt raljerande ton men förnekar inte att han hade en del riktiga idéer. Det enda längre avsnittet finner man under rubriken "Marxian communism and Soviet Russia". Där identifieras marxismen med sovjetisk statsideologi, ett inte ovanligt sätt att oskadliggöra Marx. Hos Lipsey-Steiner nämns över huvud taget inte Marx.

Läroböckerna och undervisningen i nationalekonomi speglade inte de nya strömningar som trots allt fanns i USA och Västeuropa under 60-talet, idéer som var kritiska både till etablerad borgerlig nationalekonomi och till sovjetiska Marx-tolkningar.

En "underjordisk" universitetsmarx-

ism hade överlevt det kalla kriget i USA (gruppen kring *Monthly Review*). I England fanns den så kallade Cambridgeskolan, som inspirerad av Ricardo och Marx kritiserade den neoklassiska teorins kapitalbegrepp.

I Sverige sögs denna kritik delvis upp av den studentvänster, som brukar symboliseras med årtalet 1968. Eftersom även de mildare formerna av kritik mot "Mainstream Economics" saknade etablerade ämnesföreträdare blev det också naturligt att de nya strömningarna kanaliserades genom studenter, yngre lärare samt några företrädare för andra universitetsämnen än nationalekonomi. Denna rörelse kom att bli en del av "den nya vänstern".

Assar Lindbecks angrepp

Det märkliga inträffade att, trots att dessa strömningar inte fick något starkare genomslag i den svenska nationalekonomin, en svensk — Assar Lindbeck — genom boken *Den nya vänsterns politiska ekonomi* blev banérförare i ett internationellt motangrepp. (I ett förord till USA-utgåvan 1968 hävdade Samuelson att Lindbecks bok var impulsen till den internationella debatten.)

Kärnan i Lindbecks kritik av den nya vänstern var att den saknade ett alternativt helhetsperspektiv på hur ett ekonomiskt system fungerade. Hans huvudtes var att det finns två alternativ: marknader eller central byråkrati. Den nya vänstern ville inte ha någotdera.

Lindbeck tillbakavisade också den nya vänsterns anspråk på att marxismen utgjorde ett vetenskapligt alternativ till "Mainstream Economics". Han erkände att det finns vissa problem som nationalekonomerna inte intresserat sig så mycket för, men detta berodde mest på att dessa frågor inte kunde studeras vetenskapligt. Det förstod inte den nya vänstern, eftersom den inte kunde sär-

skilja den "vetenskapliga analysen där man studerar hur ekonomin faktiskt fungerar" från "ekonomisk-politiska rekommendationer och värderingar" (Lindbeck [1970], s 20).

Den nya vänstern hade ställt några intressanta frågor, men den kunde inte själv besvara dem. Frågan om imperialismens kapitalkoncentration och om kapitalismens långsiktiga utveckling var en sådan fråga. Nymarxisterna bortsåg dock från att kapitalismen nu kunde kontrolleras genom keynesiansk ekonomisk politik.¹⁵ (Ett påstående som så här i efterhand framstår som ganska djärvt.) Anhängarna till den nya vänstern hade inte heller "förstått vänsterns roll som styrinstrument", enligt Lindbeck. För dem var vinster bara utslagning; de hade inte insett vinstens roll som drivkraft för produktionen.¹⁶

Lindbeck tillbakavisade också den nya vänsterns kritik mot den neoklassiska konkurrensmodellen. Han erkänner att den perfekta konkurrensen är en utopi, men det viktiga är att "tillräcklig konkurrens existerar för att stimulera effektivitet, innovationer och anpassning till konsumentpreferenser".

Visst finns risken att ett oreglerat marknadssystem leder till instabilitet, ojämn inkomstfördelning och obeaktade externa effekter. Men en ekonomisk politik av den svenska modellens typ — som Lindbeck kallar "den liberal-socialdemokratiska lösningen" — är bäst ägnad att lösa dessa problem.

Lindbeck kan också tänka sig den "marknadssocialistiska" modellen — men där är problemen med incitamenten och maktfördelningen ännu inte lösta. Och denna modell är inte den nya vänsterns enligt Lindbeck. Den ställer bara frågor (delvis intressanta) men ger inga svar.

Marxisterna går till motangrepp

I en recension av Lindbecks bok svarade Lars Herlitz [1971] att Lindbeck inte

hade förstått Marx och att kritiken i själva verket riktades mot "mer tandlösa" motståndare. Herlitz angrep bl a Lindbecks tolkning av den marxistiska synen på utsugningen, imperialismen och marknaderna. Han angrep också Lindbecks syn på staten som ett resultat av "marknadsmislyckanden". Lindbeck är enligt Herlitz en "subjektiv instrumentalist" som inte förstått att: "... statsmakten sådan vi möter den i sinnevärlden behagar dessvärre (ibland faktiskt: dessbättre) inte rätta sig efter ekonomernas normativa påståenden om vad den behövs till".

Lindbeck bemöttes också av ledande marxister i USA. Deras svar till Lindbeck baserades främst på att kritiken gällde ståndpunkter som de inte erkände som sina egna; Lindbeck hade ändrat vänsterns frågor. Hans kritik drabbade inte marxismen eller de andra seriösa kritikerna av "Mainstream Economics".¹⁷

Lindbeck hade, enligt kritikerna, heller inte förstått den marxistiska kritiken av den neoklassiska fördelningsteorin och distinktionen mellan produktions- och cirkulationssfär. Neoklassikernas behandling av företaget som en "atom"

¹⁵ "När det gäller teorin kan den marxistiska teorin om imperialism sägas ha blivit obsolet genom den keynesianska revolutionen inom makroteorin. Som man kan inhämta i varje elementär lärobok i ekonomisk politik finns det idag möjligheter att med hjälp av penning- och finanspolitiska åtgärder hålla den totala efterfrågan just så hög som man önskar". Lindbeck [1970] s 20.

¹⁶ "Vinster betraktas, i enlighet med marxistisk värdeteori, som utsugning. Höga vinster i vissa sektorer, eller i vissa företag, ses alltså aldrig som ett tecken på hög effektivitet eller som acceptabla incitament för innovationer eller för en expansion av produktionen i dessa sektorer, utan som uttryck för speciellt kraftig utsugning...". Lindbeck [1970] s 61 — 62.

¹⁷ Se symposiet "Economics of the new left", Bach m fl [1972]. Så här sade Paul Sweezy bl a: "... his understanding of Marxism, the only coherent intellectual tradition to which the radical left can relate, is exactly what one would expect of a very conventional neoclassical economist, i.e., superficial to the point of nonexistence".

och marknaden som kapitalismens främsta kännetecken gör frågan om klasskamp och demokrati på arbetsplatsen obegriplig.¹⁸

I debatten med kunniga marxister erkände Lindbeck att den neoklassiska mikroteorin på grund av sin brist på "tvärvetenskaplighet" har vissa svaga områden. Han tillerkände också marxismen ett visst värde när man skall analysera långsiktiga förändringar.¹⁹

Lindbeck vidhöll att marxisterna saknade en analys av marknaden. Inte heller hade de någon "comprehensive theory about information, incentives, allocation and coordination". Han erkände dock att liberaler, som han själv, kanske hade en övertro på förmågan att reformera en "blandekonomi" lika väl som marxisterna hade en övertro på vad som var möjligt under socialismen.

Marxismens nya nederlag

I början av 1969 kom på svenska det första bandet av en nyöversatt upplaga av "Kapitalet". Samma år kom den första svensk-producerade läroboken i marxistisk ekonomi (Dencik-Herlitz-Lundvall). 1970 utkom Baran-Sweezys "Monopolkapitalet" på svenska och David Horowitz redigerade antologin "Marx och den moderna nationalekonomi". Den debatt som utbröt på de lägre nivåerna på de nationalekonomiska institutionerna upplevde jag själv vid nationalekonomiska institutionen i Göteborg. Jag tror att Marx-vågen slog igenom särskilt starkt där, men den förekom mer eller mindre också vid andra institutioner.

Vi lyckades ganska snabbt föra in Marxtexter som ett alternativ till den borgerliga nationalekonomi på kurslistorna. Hegemonin för "Mainstream Economics" var bruten, men marxismen lyckades ändå inte hålla sina positioner. Nu är det inte mycket kvar av de alternativa Marx-kurserna. Vi lyckades aldrig bemöta vare sig Assar Lindbeck

eller den nya högerns anlopp mot slutet av 70-talet.

Det finns säkert flera orsaker till detta. En av dem är att vi ville göra Marx teori till ett alternativ till de borgerliga nationalekonomernas snarare än till en kritiker av dem. Vi försökte ersätta pristeorin med värdeläran, Keynes med kristeorin och marknadsekonomin med socialismen fastän de alla är möjliga att förena.

Varför Marx?

Marx *Kapitalet* är inget alternativ till Samuelsons *Economics*. Den är i allt väsentligt en kritik av de samtida politiska ekonomerna, ett brett socialreportage från 1800-talets kapitalism och en "ledtråd" för fortsatta studier.²⁰

En Marx-inspirerad kritik av den nuvarande etablerade nationalekonomi kan skjuta in sig främst på följande punkter:

- a. Mikroteorin bortser ifrån ägandeförhållanden, maktförhållanden och klasskamp.
- b. Mikroteorin bortser från konsumtionens "moraliska och historiska" element, som Marx en gång uttryckte det, d v s det faktum att rådande ideologier och produktionsförhållanden påverkar konsumtionsvånorna.
- c. Makroteorin behandlar statsmakt

¹⁸ Eller som Hymer och Roosevelt sade i samma debatt: "The dualism between freedom in the marketplace and authoritarianism in the workplace is the essential characteristic of capitalist society . . . It is only by breaking the ties that bind circulation and production together that economists can ignore the relations between economic and political power".

¹⁹ " . . . the Marxian emphasis on the interrelations between technology, the forms of economic and social organization, and politics is certainly helpful in analyzing long-term changes in social, economic, and political system". (Bach m fl, "Economics of the new left", [1972].)

²⁰ Enligt en artikel av Ingvar Johansson i *Ny dag* nr 14, 1983 skall Engels ha använt ordet "ledtråd" om den historiska materialismen.

och "politik" som yttre faktorer styrda av "värderingar" i stället för av maktförhållanden och gruppintressen.

- d. Gångse teorier om ekonomisk utveckling och ekonomiska system saknar ett relativistiskt historiskt helhetsperspektiv.

Man kan vara kritisk på dessa punkter utan att vara inspirerad av Marx. Punkt (a) har tagits upp av exempelvis den skola som sysslat med arbetarstyrda företag, (b) av sociologer och marknadsföringsteoretiker utan att åberopa Marx. Punkt (c) är en kritik som också förts fram av dem som skrivit om "politiska konjunkturcykler" och "public choice". Det finns naturligtvis andra helhetsperspektiv än det marxistiska. Marx helhetsperspektiv kan dock inte komma till sin rätt inom ett nutida akademiskt ämne. Marx-inspirerad kritik spränger med nödvändighet ramarna för all nutida "samhällsvetenskap". Det är därför Marx aldrig kan bli en accepterad akademisk nationalekonom.

Marx var, som han själv en gång sade, ingen marxist. Dogmatism och underdånighet inför honom är en reflex av okunnighet. Kanske drabbar det en och annan nutida marxist när Tingsten försöker beskriva Marx efterföljare genom att citera Macauley²¹: "Personer som läst lite eller intet och äro förtjusta över att räddas från sin underlägsenhetskänsla genom en läromästare som försäkrar dem att de studier de försummat är värdelösa". Macauleys ord avsåg nyttoteoretikernas epigoner. De kunde lika gärna ha fällt av Marx. Hårdare drabbar orden den stora härskara av nutida nationalekonomer som tror sig kunna ersätta historiska kunskaper med tomma matematiska modeller av icke-existerande idealsamhällen.

Marx har nu varit död i 100 år men jag har en bestämd känsla av att han kommer att överleva hela den akademiska nationalekonomin.

Referenser

- Bach, G.L., Hymer, S., Lindbeck, A., Roosevelt, F. och Sweezy, P., [1972], "Economics of the New Left". *Quarterly Journal of Economics*, november.
- Baran, P. och Sweezy, P., [1970], *Monopolkapitalet*. Zenit/Rabén & Sjögren.
- Bentzel, R. och Hansen, B., [1954], Replik till Johan Åkerman: "Summeringsproblemet, modellförlopp och konjunkturpolitik". *Ekonomisk Tidskrift*.
- Björk, L., [1943], Recension av "An Essay on Marxian Economics". *Ekonomisk Tidskrift*.
- Dencik, P., Herlitz, L. och Lundvall, B.-Å., [1969], *Marxismens politiska ekonomi — en introduktion*. Zenit/Cavefors.
- Gustafsson, B., [1961], "Svensk ekonomisk teori efter 1879". *Vår Tid*, nr 4.
- [1969], *Marxism och revisionism*. Svenska Bokförlaget.
- Gårdlund, T., [1956], Knut Wicksell, Bonniers.
- Hansen, B., [1952], Recension av "A History of Economic Theories — from the Physiocrats to Adam Smith", engelsk översättning av "Theorien über den Mehrwert". *Ekonomisk Tidskrift*.
- Hermansson, C.-H., [1971], *Monopol och storfinsans — de 15 familjerna*. Tredje omarbetade och reviderade upplagan. (Forsta upplagan 1962.) Rabén och Sjögren.
- Herlitz, L., [1971], "Marxism och instrumentalism". *Häften för kritiska studier*, nr 3.
- Landgren, K.-G., [1960], *Den nya ekonomin i Sverige*. Almqvist & Wiksell.
- Leffler, J.A., [1883], "Om Karl Marx". *Nationalekonomiska föreningens årsbok*.
- Lindbeck, A., [1970], *Den nya vänsterns politiska ekonomi*. Aldus/Bonniers.
- Lindkvist, L., [1982], "Karleby och den socialdemokratiska ekonomiläran". *Tiden*, nr 5.
- Lönnroth, J., [1977], *Marxism som matematisk ekonomi*. Göteborg.
- Marx, K., [1969—1973], *Kapitalet I—III*. Clarté/Carefors.
- Morishima, M., [1973], *Marx's Economics*. Cambridge University Press.
- Myrdal, G., [1931], "Kring den praktiska nationalekonomins problem". *Ekonomisk Tidskrift*.
- Nyblén, G., [1951], *The Problem of Summation in Economic Science*. Gleerup.
- Olson, J.-E., [1983], "Atterdag Wermelin och arbetarrörelsen — en biografi". I antologin *Marx i Sverige*, red. Wikström, L. Arbetarkultur.
- Robinson, J., [1970], "Marx och Keynes". I antologin *Marx och den moderna nationalekonomin*, red. Horowitz, D. (Översättning av artikel på italienska 1948.)
- Sträng, G., [1968], "Beredskap för lättare finanspolitik". *Svensk Sparbankstidskrift*, nr 1.

²¹ Macauley, 1800—1859, var skotsk historiker och engelsk parlamentsledamot. Citatet finns hos Tingsten [1941].

Svensson, J., [1960], "Marxism i vår tid". I *Idé och handling*, vänbok till Ernst Wigforss på 80-årsdagen. Tiden.

Tingsten, H., [1941], *Den svenska socialdemokratiens idéutveckling*. Stockholm.

Tobin, J., [1972], Recension av Lindbeck, "Den nya vänsterns politiska ekonomi". *Journal of Economic Literature*, december.

Wicksell, K., [1899], Recension av F. Linderbergs "Karl Marx og den historiske socialisme". *Ekonomisk Tidskrift*.

— [1904], "Mål och medel i nationalekonomin", (installationsföreläsning). *Ekonomisk Tidskrift*.

Wigforss, E., [1908], *Materialistisk historieuppfattning*. Omtryckt av Tiden 1970.

Åkerman, J., [1943], Recension av Schumpeters "Capitalism, Socialism and Democracy". *Ekonomisk Tidskrift*.